

עד לוג – שיעור זה ניתן לשני כלים שלא היה תחלתן אלא עד לוג. דאס היה תחלתן יותר מלוג – הו שיעור שצרי צריעה ללוג, כדלקמן. מלוג עד סאה – כלי שהיה תחלתו יותר מלוג, כגון שנים או שלשה לוגין או יותר על [ע"ל: עד] סאה – שיעור שצרי צריעה ללוג. סאה כלמעלה יותר על [ע"ל: עד] סאה – שיעור שצרי צריעה ללוג, כדלקמן.

שאתים כלמעלה – ושיעור שצרי צריעה כהנים וצממכת כלים (פרק שני משנה ג) צלוג שלם. והתניא לוג כלמטה כו' – אלמא, כולו "עד" ועד כולו התם לחומרא – משום הכי אמרינן צהו עד ועד כולו – דלזילין לחומרא, דמטמינן לשצרי צריעה זוטא. אכל ככלע וכליסק דרב נחמן, אי הוה אמרינן צהו עד ועד כולו – הו קולא לכשורה. ואשמעינן רב נחמן, דכל היכא דקמינן "עד" – זיל ציה לחומרא, ואי עד ועד כולו קולא היא – אימא: עד ולא עד כולו.

תוספות

שיעור בכדי סיכת קטן ועד לוג – אבל אם היה תחלתן יותר מלוג – בעינן שיעור גדול לשברים, יותר מכדי סיכת קטן. ואפילו יחדו – בטלה דעתו אצל כל אדם ואין יחודו יחוד, דאין דרך ליחד שברים הבאים מכלי גדול לצורך סיכת קטן. וכן נראה, דעל ידי יחוד מיירי הכא, דהיאך יקבלו שברים טומאה אם לא על ידי יחוד? הא אמרינן בסוף "המצניע" (שבת צה, ב) דכלי חרס שניקב כמוציא זית – טהור מלקבל בו זיתים, ועדיין כלי הוא לקבל בו רמונים. ושם פירש בקונטרס: כלומר, טהור הוא מלקבל טומאה עוד משום סתם כלי חרס ששיעורו ביזתים, וגם אם הייתה עליו טומאה – נטהר. ועדיין כלי הוא לקבל בו רמונים, שאם יחדו שוב לרמונים – מקבל טומאה מכאן ולהבא, או אם מתחלה היה מיוחד לרמונים לא נטהר. אלמא בעינן יחוד. ואם תאמר: דתנא בתוספתא דכלים בשלהי פרק "מחט וטבעת" [ב"ק פ"ז טו]: שולי המחצין ושולי הפחתין וקרקרות הכלים

ודופנותיהם [מאחוריהן] – אין ממלאין בהן ואין מקדשין בהן ואין מוין מהן וכו'. שפן ועשה מהן כלים – מקבלין טומאה מכאן ולהבא, דרבי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל כלי חרס שטהר שעה אחת – שוב אין לו טומאה לעולם. ואי בעינן יחוד לקבל בו רמונים כשניקב כמוציא זית, הא מיד כשניקב נטהר, וכשיחדו לרמונים אחר כך איך יקבל טומאה מכאן ולהבא? אבל אי לא בעינן יחוד אתי שפיר, דלא נטהר כל זמן שהוא ראוי לרמונים! ויש לומר: דההיא דתוספתא מיירי בדלא חזי על ידי יחוד בלי תיקון, ולהכי בשברים הפחותין מכשיעור המפורש כאן בשמעתינן דמחמת גריעותא לא מהני יחוד. אבל היכא דלא בעי תיקון, דאין מחוסר אלא יחוד – לא אמרן דכיון שטיהר שוב לא יקבל טומאה לעולם. והא דתנן במסכת כלים (פרק ה משנה ח): תכתו חוליות פחות מארבעה טפחים – טהור, מירחו בטיט – מקבל טומאה משיסיקנו לאפות בו סופגנין. משמע דאתא ביה טומאה על ידי תיקון! שאני התם דחשיב כלי גמור על ידי שנעשה אחר כך שלם כמתחילה על ידי תיקון. אבל שברים קטנים אין נחשבים להיות עוד כלים על ידי שום תיקון. ואם תאמר: לפי מה שפירש דלא מהני ראיות לשברים לקבל טומאה עד שיחד, הא בפרק "כל הכלים" (שבת קכד, ב) פליגי רבי מאיר ורבי יהודה בכלי שנשבר בשבת וראוי למלאכה אחרת לענין טלטול, דרבי יהודה אוסר לטלטל משום נולד, ורבי מאיר שרי, דלית ליה נולד. אבל כולי עלמא מודו שאם נשבר מערב שבת – דלא הוי נולד, ושרי לטלטולי בשבת הואיל וראוי למלאכה אחרת. אלמא מנא הוא לענין שבת, ואם כן לענין טומאה נמי מנא הוא, כדאמר רבא בפרק "כל הכלים" (שם קכג, א) גבי מחט של יד, מדלענין טומאה לאו מנא הוא – לענין שבת נמי לאו מנא הוא! ועוד מוכח התם דלא בעינן יחוד לענין שבת, גבי רבא דאיתוס מסאניה בטינא ואתא שמעיה ושקל חספא וקא מכפר ליה, ומפרש טעמא: משום דאילו הוה בחצר – חזי לאיכסויי ביה מנא! ויש לומר: דלעולם בעינן יחוד לענין טומאה. והא דקאמר רבא: מדלענין טומאה לאו מנא הוא – היינו אפילו על ידי יחוד, דכיון דניטל חודה או עוקצה לא מהני בה יחוד. והא דתנן במסכת כלים פרק י"ג (משנה ה): מחט שניטל חודה או עוקצה טהורה, ואם התקינה למיתוח טמאה – לאו יחוד בעלמא קאמר, אלא שעשה שום תיקון, אבל היכא דהוי מנא לענין טומאה על ידי יחוד, לענין שבת לא תקנו יחוד. וכן משמע התם בההיא דתרגמא אביי אליבא דרבא בגולמי דזימנין דמימלך עליהו ומשווי להו מנא. משמע דאף על גב דטהורה היא, דאכתי לא מימלך עליה – אפילו הכי מותר לטלטלה, הואיל וראויה להיות כלי על ידי יחוד. ומיהו קשה מההיא דאמר בפרק "במה אשה יוצאה" (שבת נח, ב): העושה זגין למכתשת ולעריסה ולמטפחות ותינוקות, יש להם עינבל – טמאים, אין להם עינבל – טהורים, נטלו עינבליהן – עדיין טומאתן עליהם. ומפרש רבי יוסי ברבי חנינא: הואיל וראוי להקישו על גבי כלי חרס. רבי יוחנן אמר: הואיל וראוי לגמוע בו מים לתינוק. אלמא בראויות בעלמא בלא יחוד מקבל טומאה אף על פי שלא יחדו לגמוע! דעל כרחק בלא יחדו מיירי, מדפליג עלה רבי יוסי ברבי חנינא ולא מטמא משום גימוע, דבעינן מעין מלאכה ראשונה. ועוד, אי יחדו – מה לי לא היה לו עינבל מעולם, מה לי היה לו עינבל וניטל! ועוד, מדפרך עליה: ורבי יוחנן לא בעי מעין מלאכה ראשונה? והא תניא: יכול כפה סאה וישב עליה כו', ואמר רבי אלעזר: אומרים במדרסות "עמוד ונעשה מלאכתנו", ואין אומרים בטמא מת "עמוד ונעשה מלאכתנו". ורבי יוחנן אמר: אף אומר בטמא מת "עמוד ונעשה מלאכתנו". וההיא על כרחק בלא יחוד, דומיא דכפה סאה וישב עליה, דאייירי כשלא יחדו לשיבה, דממעט ליה מדכתיב "אשר ישב עליו הזב" – מי שמויחד לשיבה, יצא זה שאומרין לו "עמוד ונעשה מלאכתנו!" ויש לומר: דשאני גבי זגין, דכיון שגם הדיוט יכול להחזיר העינבל כדקאמר התם, אית לן למימר דחשיב כלי על ידי דבר מועט, שעדיין ראוי לגמוע קודם חזרת עינבל ואפילו בלא יחוד. ולמאן דאמר: הואיל וראוי להקישו על גבי כלי חרס – ניחא ממה נפשך, אי בעלמא בעי מעין מלאכה ראשונה – הכא נמי לא מהני לגמוע מים, דהיינו מלאכה אחרת. ואפילו אם תמצוי לומר דבעלמא טמא בלא יחוד, הכא שעומד למלאכה ראשונה על ידי חזרת העינבל, אי לא דראוי להקישו – לא הוי טמא, ולא סגי ליה בגימוע מים, דהוי כמו "עמוד ונעשה מלאכתנו".

התם לחומרא – השתא חוזר בו מכל מה שתיירך, והוי כמו "אלא".

מסורת הש"ס
 א. כלים פ"ב מ"ב. תוספתא כלים ב"ק פ"ב ב. תו"כ ויקרא יא, לג. ילק"ש תורה תקלט.
 ב. כלים פ"ב מ"ב. תוספתא כלים ב"ק פ"ב ב. תו"כ ויקרא יא, לג. ילק"ש תורה תקלט.

גרסות

בכדי סיכת קטן בחלק מכתה"י: **כדי סיכת קטן** ובמשניות וכן גורס הרמב"ם: **מכדי סיכת קטן**. **התם לחומרא** יש בכת"י ובמקורות וברשב"א: **אלא התם לחומרא** וראה תוס'.

שיעורן לקבל טומאה בכדי סיכת קטן, שיש בו כדי להכיל שמן לטרך בו תינוק. ושיעור זה הוא בכלים שהיה בהם מתחילה עד לוג, אבל כלים גדולים מכך שיעור שבריהם לקבל טומאה גדול יותר. מאי לאו [האם אין] דין כלים המכילים לוג בדיוק כלמטה, כדין הכלים הקטנים מלוג? ואם כן מוכח מכאן שכשנאמר "עד" – עד בכלל? ודוחים: לא, דינו של כלי המכיל לוג בדיוק – כלמעלה ממנו, ואם נשבר צריך שיהיה בו שיעור גדול יותר כדי לקבל טומאה. ומציעים, **תא שמע** [בוא ושמע] ראייה ממה ששינונו באותה משנה: כלים שהיה בהם מתחילה מלוג עד סאה ונשברו – שיעור שבריהם לקבל טומאה ברביעית, מאי לאו [האם אין] דין כלי המכיל סאה בדיוק כלמטה מסאה? ודוחים: לא, דין כלי של סאה כלמעלה ממנו, ששבריו מקבלים טומאה רק אם היה בהם יותר מכך, חצי לוג. ומציעים, **תא שמע** [בוא ושמע] ממה ששינונו כלים **מסאה ועד סאתים** שנשברו, שיעורם לקבל טומאה **בחצי לוג, מאי לאו** [האם אין] דין כלי שמכיל **סאתים** בדיוק **כלמטה** ממנו, ושבריו מקבלים טומאה בשיעור חצי לוג? ודוחים: לא, דין כלי שיש בו **סאתים כלמעלה** ממנו, ששבריו מקבלים טומאה רק אם היה בהם לוג שלם. ומקשים: כיצד יכול אתה לתרץ כך את המשנה? **והתניא** [והרי שנויה ברייתא] מפורשת: דין כלי שיש בו לוג – **כלמטה**, וכן דין כלי שיש בו סאה – **כלמטה**, וכן דין כלי שיש בו סאתים – **כלמטה**. ואם כן, מוכח משם ש"עד" ועד בכלל, שלא כדברי רב נחמן, שאמר בענין גרירת שנחסרה עד כאיסר כשרה, ש"עד" – ולא עד בכלל, ואם נחסרה כאיסר – טריפה! ומתריצים: **התם לחומרא** [שם נאמר עד ועד בכלל להחמיר] ולטמא, אבל אם היה בזה להקל היינו אומרים: עד – ולא עד בכלל, וכדברי רב נחמן בענין גרירת שנחסרה. והוא כדרך **שאמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן**:

עיונים

שיעורן בכדי סיכת קטן ועד לוג כלומר, כל הכלים הקטנים ששיעור קיבולם כשהם שלמים הוא עד לוג, שיעור שבריהם לקבל טומאה הוא כדי סיכת קטן, שיש המשתמשים בהם לכך. אבל אם היו גדולים יותר – אין שבריהם מקבלים טומאה בגודל זה, ואפילו ייחדום לכך (תוס'). ורוב הראשונים פירשו על פי הגמרא במסכת שבת עז, ב, שהכוונה לסיכת אבר קטן של קטן בן יומו, שהוא אחד מתשעים וששה בלוג. אבל הרמב"ם (שגרסתו כמו במשנה "מכדי סיכת קטן") פירש כי כדי סיכת קטן שהוכר כאן אינו שיעור השבר, אלא שיעור הכלי הקטן ביותר ששיעור השבר שלו לקבלת טומאה הוא רביעית הלוג, כאילו נאמר: מכדי סיכת קטן ועד לוג ועד סאה – ברביעית. והוא שלא כסוגיותנו (ראה יש"ש). **התם לחומרא** וכתבו תוס' (על פי רש"י) שצריך להבין כאילו נאמר כאן "אלא" (וכן גרס הרשב"א), שכאן חוזרים מן התיירצים הקודמים לשיטת רב נחמן, ומסבירים שגם הוא לא אמר באופן כללי "עד" ולא עד בכלל. לפי שאין בענין "עד" כלל מוחלט, אלא הולכים בו להחמיר. ולכן, בענין טומאת שברי כלים, שככל שהכלי קטן יותר כך דינו חמור יותר, ששבריו מקבלים טומאה בשיעור קטן יותר – אומרים "עד" ועד בכלל, שדין "עד" (לוג, סאה, וכו') הוא כדין כלים קטנים ממנו. ואילו לענין טריפות, שאם

כל שיעורים של חכמים להחמיר – אי מנומנס חומרא הוא – שערינהו זמנומנס, ואי מנומנס קולא – שערינהו נשוקא. חוץ מכגריס של כתמים – ששינו נדה (נמז), דהרואה כתם של דם צגדה כגריס – טמא, דמספקינן לה דם נדה. אף על גב דזי משערת ליה זמנומנס חומרא הוי – לא הויא טמאה אלא ציורת מכגריס, אבל כגריס עצמו – מחזקינן ליה דם מאכולת. והיינו להקל, דאף על גב דכגריס שעורו – צעינן כגריס ועוד. והכי תניא ד"הרואה כתם" (סז). וטעמא, משום דכתמים עצמן דרננן, דמדלורייחא עד דחזיא מגופה, כדכתיב (ויקרא טו) "דס יהיה זונה צגרה". דיקא נמי – דהא דקתני: לוג כלמטה, סאה כלמטה – משום חומרא הוא, ולא דיימא נמי זמקוס קולא עד ועד צלל. דקתני עלה דההיא – דחבל היואל: חמשה טפחים כלמעה טמא, ד"עד" דקתני: עד חמשה טפחים – ולא עד צלל. עשרה כלמטה – דהאי "עד" דקתני: ועד עשרה טמא – ועד צלל קאמר. אלמא נתר חומרא אזיל. חותך מעובר שבמעי – הנהמה, ולא יאל מתוכה. מותר – אצר באכילה, ויותר בשמיטה – כעובר עצמו. וטעמא מפרש ד"נהמה המקשה" (חולין סז, טז) מ"כל צנהמה תאכלו". מן הטחול ומן הכליות – של צנהמה. אס נחתך מהם, אף על פי שלא היואל החמיכה מתוכה – אסור באכילה משום אצר מן החי. והתם קא יליף טעמא מ"אותה תאכלו" – שלמה ולא חסרה. כלומר, כשהיא שלמה הוא דקאמינא לך "כל צנהמה תאכלו", להחיר דצר אחר שצגופה, אבל כשהיא חסרה, דהנמנא צמוכה מחסרונה הוא – לא שרינא לך "כל צנהמה" דהיינו הנמנא זה. ומכל מקום שמעינן מינה, דהיא עצמה שריא אף על גב דנחתך מן הטחול, ואין חיתוך צלא נקב, דכל נקב משום חיתוך הוא. הוא הדין דבהמה נמי אסירא – דחמיר ניקב ונחתך מניטל לגמרי, שעל ידי הנקב הוא הולך ומוסיף מכאוב והחולי רב צגופה. איידי דתנא רישא מותר – צמתיכה עצמה, דאיטרין לאשמעינן דלא אצר מן החי הוא – תנא אסורא דסיפא נמי צמתיכה. לקתה בכוליא – כגון מליא מוגלא. בכוליא אחת – וכל שכן צמתיכן.

תוספות

כל שיעורי חכמים להחמיר – ואם תאמר: בפרק "תפלת שחר" (ברכות כו, א), דקאמר רבי יהודה: עד ארבע שעות, ובעי בגמרא אי עד ועד בכלל או לא עד ועד בכלל. והיינו קולא, שיכול להמתין ולהתפלל עד סוף ארבע; ויש לומר: דאיכא נמי חומרא, דלא אמרינן עבר זמנו, וחייב עדיין להתפלל כל שעה רביעית. ואם תאמר: והיכי פשיט ליה דעד ארבע שעות מתפלת המוסף? דלמא האי עד ועד בכלל, והאי עד ולא עד בכלל, כדקאמר הכא גבי ההיא דחבל היוצא מן המטה, דחמשה כלמעה ועשרה כלמטה! ויש לומר: דשאני הכא דשניהם שוים, דתרויהוה לחומרא.

עיונים

כל שיעורי חכמים להחמיר כלומר, כל שיעור שנתנו חכמים בדיני התורה, ביחס לשאלה האם הולכים אחר השיעור המדויק או מעט למעלה ממנו – יש להחמיר בכל דבר לפי ההקשר, שאם הגורל גורם לחומרה, ובגון לענין טריפה – השיעור המצומצם גם הוא בכלל זה, ומקלים רק במה שלמטה ממנו. ואם הוקטן גורם לחומרה – השיעור המצומצם דינו כלמטה ממנו, ומקילים רק במה שלמעלה ממנו. וכתבו ראשונים כי כלל זה קיים דווקא במשנה או בברייתא, אבל לא בדברי אמוראים (שי"מ על פי תוס' לעיל מו, א ד"ה עד).

חוץ מכגריס של כתמים מן התורה אין אשה נטמאת בטומאת נדה אלא אם הרגישא דם זב מגופה, אבל חכמים גזרו טומאה שגם כתמים שאשה מוצאת על בגדיה מטמאים. אלא שאמרו שאין כתם מטמא אלא אם כן היה בו כשיעור גריס של פול. ובענין זה הקלו, שאמרו שאין הכתם מטמא אלא אם היה בו כגריס ועוד (וראה עוד ב"אורח ההלכה" בשם הראב"ד). וכתבו ראשונים שמה שאמר "חוץ מכגריס של כתמים" כוונתו – מכגריס של כתמים ושאר איסורים שמדברי חכמים, שהולכים בהם להקל (רשב"א). לא שנו אלא ניטל אבל ניקב טרפה שאם ניקב או נחתך הטחול הרי זה חמור מאילו ניטל, מפני שעל ידי הנקב או החתך הוא הולך ומוסיף מכאוב, והחולי רב בגופה (רש"י). חותך מעובר שבמעי מותר באכילה וכו' טעם הדבר מפורש להלן סט, א.

הא בהמה גופה שריא שאם גם הבהמה אסורה, ראוי היה שיחלקו דין זה לשתי הלכות שונות, שישנה בטחול שנתך את אסור הבהמה, ובכליות שנתכו את אסור האבר עצמו (תוהרא"ש).

ניקב לחוד ונחתך לחוד אף שנחתך הריהו בכלל ניקב, ההבחנה בין זה לזה היא שניקב הוא בחולי בידי שמים, ונחתך – בידי אדם (רי"ד, עיי"ש במה שחלק על בה"ג). לקתה בכוליא אחת טרפה פירש רש"י שהיא מלאה מוגלא. וראשונים אחרים התקשו מהמשך הדברים בעמוד הקודם, שם מבואר (לגרסת הרי"ף ועוד) שלקווא מוגלא שני דברים שונים הם. ופירשו שלקווא היינו בשר שנתמסמס עד שהרופא גוררו ומעמידו על בשר החי (רשב"א, תוהרא"ש), או עד שאם יאחזו במקצתו יתמסמס ויפול (רמב"ם). ויש שפירשו לקווא זה בשינוי גוון הכוליא ללבן (העיטור). ולפי שיטות אלו יש שהבינו שבמוגלא אין צורך שתיגע למקום החריץ כדי להטריף (רמב"ם), ויש שאמרו כי מכאן

כל שיעורי חכמים שאמרו – צריך לדון בהם להחמיר, חוץ משיעור כגריס של כתמים של דם אשה, ששיעורו להקל, שאם היה הכתם כגריס מדויק אינו מטמא. ומעירים: דיקא נמי [מדויק גם כן] הדבר, שהולכים בענין "עד" לחומרה, ממה דקתני עלה דההיא [שהתנא שונה על אותה משנה] בענין חבל היוצא מן המטה, ששינוי בה שעד חמישה טפחים טהור, ומחמישה ועד עשרה טמא. ועל כן אמרו בברייתא: דין חבל בן חמשה טפחים בדיוק – כלמעה, כדין חבל ארוך יותר, והוא נטמא, הרי ש"עד" אינו בכלל. ומצד אחר אמרו שדין חבל בן עשרה טפחים בדיוק – כלמטה, כדין חבל קצר ממנו, להיטמא, הרי ש"עד" – ועד בכלל. אלא מכאן שהולכים בענין זה להחמיר.

א שנינו במשנה: ניטל הטחול כשרה. אמר רב עזירא משמיה [משמון] של רבא: לא שנו שהיא כשרה אלא כשניטל כולו, אבל אם ניקב הטחול – טרפה. מתיב [מקשה] על כך ר' יוסי בר אבין, ואיתמא [ויש אומר] ר' יוסי בר זבידא, ממה ששינוי במשנה להלן: אם היה חותך מעובר שבמעי של בהמה חיה – מה שחתך מותר באכילה, אינו אסור כדין אבר מן החי. אבל היה חותך מן הטחול ומן הכליות שבמעי בהמה חיה – מה שחתך אסור באכילה. ונדייק מכאן: דווקא מה שחתך מן הטחול והכליות שלה – שריא [מותרת], ואינה נחשבת טריפה! ומשיבים: הוא הדין שאפילו הבהמה נמי אסירא [גם כן אסורה], אלא איידי דתנא רישא [מתוך משנה בתחילה] בענין עובר מותר באכילה – תנא נמי סיפא [שנה גם כן בסוף] בענין חותך מן הטחול אסור באכילה, שהשווה אותם זה לזה. ואיבעית אימא [ואם תרצה אומר]: יש לחלק, ניקב לחוד, ונחתך לחוד, שאם ניקב עושה טריפה, ואם נחתך לא עושה טריפה.

ב שנינו במשנה: ניטלו הכליות כשרה. אמר רבי בר פפא משמיה [משמון] של רב: לקתה [חלתה] בהמה אפילו בכוליא [כליה] אחת – טרפה. אמרי במערבא [אמרו בארץ ישראל] בביאור הדבר: והוא דמטאי לקווא [שהגיעה הלכות]

למדנו לכל פסול של כוליא שהוא דווקא כשהגיע למקום החריץ (רשב"א). ונחלקו המפרשים מה יהא הדין אם נחתכה הכוליא על ידי מכת חרב, שלדעת בה"ג הרי זו טריפה, וכן נראה מדברי רב שמואל בן חופני גאון. אבל הרי"ד כתב שמן המסופר לעיל נדא, על הצידדים שירו חצים בכוליא של חיות, מוכח שאינה טריפה, ורק לקווא שבידי שמים טריפה היא (וראה גם בספר העיטור).

אורח ההלכה

כגריס דבר תורה אין האשה מטמאה בנדה ואינה אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה. וחכמים גזרו שאם נמצא כתם בגופה או בבגדיה, שהיא טמאה, ואסורה לבעלה אפילו לא הרגיש שיצא ממנה דם, ואפילו בדקה עצמה ומצאה טהורה. ולא גזרו על הכתם אלא אם כן יש בו כגריס ועוד, ששיעורו תשע עדשות. כדברי רב חסדא במסכת נדה נחב, וכן אם נודמן לה גריס יותר גדול משיעור זה – משערים בו. כדברי ר' אבהו, שהלכו בגריס להקל (ראב"ד ועוד). (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פ"ד הי"ט. שו"ע יו"ד קצ טעיפים א, ה).

ניקב הטחול הטחול, ראשו האחד עבה והשני דק. אם ניקב בראש העבה נקב מפולש – טריפה; ואם ניקב נקב שאינו מפולש, אם נשאר תחתיו כעובי דינר זהב – מותר, פחות מכאן – הרי הוא כמפולש, וטריפה. אבל אם ניקב הדק, כשרה. כמסקנת הגמרא בעמוד הבא. ואם נחתך הטחול, יש שאמרו שהוא כשר אפילו נחתך בחלקו העבה, וכלשון שניה שם, אבל מסקנת ההלכה להחמיר. ומכל מקום אם נחתך בחלקו הדק – כשרה. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ו הי"ט. שו"ע יו"ד מג, ב ובהגהה).

לקתה בכוליא אחת לקתה הכוליא, והוא שיעשה בשרה כבשר המת שהבאיש אחר ימים, שאם תאחזו במקצתו יתמסמס ויפול, והגיע חולי זה עד הלבן שבתוך הכוליא – הרי זו טריפה. כדברי רבי בר פפא ובני ארץ ישראל. והוא הדין למוגלא (ויש אומרים שבמוגלא לא צריך שיעגע למקום חריץ). ויש אומרים שהוא הדין לשינוי צבע הכוליא. וכן מכת חרב דינה כלקתה הכוליא. ויש מן האחרונים שהחמירו ומטריפים גם אם לא הגיעה לקווא לתוך הלבן עצמו, אלא עד אליו, כל שאין בשר מפרדי בניהם (לבוש ועוד). (רמב"ם שם פ"ח הכ"ו. שו"ע יו"ד מד, ב. שם סעיף ח).

- מסורת הש"ס
- ג. נדה נחב.
- ד. תוספתא כלים ב"מ פ"ט ג.
- ה. חולין מב, ב.
- ו. משנה חולין סח, א.
- ז. חולין מב, ב. וראה שם מג, א.

גרסות

דיקא נמי דקתני עלה דההיא – כלמטה יש בכת"י: תניא נמי הכי – כלמטה. שמע מינה לחומרא שמע מינה. הא בהמה גופא שריא בחלק מכתה"י: הגי ניהו דאסירי הא בהמה גופא שריא. איידי דתנא בכתה"י: ואידי דתנא. ואיבעית אימא ניקב לחוד ונחתך לחוד ברוב כתה"י ובדפו"י משפט זה חסר, והוכנס על פי מהרש"ל.

העולם

כגריס גריס הריהו בעיקר חלק גרוס (שבור) לשתיים של מיני קטניות או דגן. אף שנוכרו בדברי חכמים גריסים של טופח, בדרך כלל מדובר בלשון חכמים בגריסים של פוליס (בימינו הכוונה לגריסים של מיני דגן), ששהם נחצים לשתיים שטחם הפנימי שטוח וחלק, ונוח למדידה.

ניטל הטחול הטחול (spleen) הוא איבר הקשור למערכת הדם. הוא מייצר תאי דם לבנים, ומפרק תאי דם אדומים פגומים או מתים. הטחול מייצר גם נוגדנים, ויש לו תפקידים גם במערכת החיסון. הטחול נמצא בבהמה צמוד לחלקה הקדמי של הכרס, וצורתו מזיכרה לשון, עבה בצד אחד ודקה יותר בצידה השני (ראה בעמוד הבא).

כפי המוכר לנו מן המציאות הרפואית, הימצאותו של איבר כמו הטחול אינה חיונית, אבל הסיבוכים הנוצרים כתוצאה מחבלה או מחלה באותו איבר מהווים סכנת חיים ממשית, בעקבות דלקות ווירוסים, עד שמעדיפים להוציאו בנייתוח כדי להציל חיים.

מראה טחול בבהמה גסה. חלקו העליון של הטחול עבה יותר והוא נעשה דק וצר יותר בחלקו התחתון. וראה גם נספח תמונות עמי 9.

משיכילי חיורי — של כלי חרס לכן, שחומי — שחורות, ואין מנגנון כל כך כלגנות, ולגון מורי: שחמי — של נחש, חיורי — של חרס, מהקאמר חזר בו — מכלל דמעיקרא הוא פליג. הבשם = מוכר נשמים, ואם נשתייר בו כסלע — על ידי אותו שיוז מעלה ארוכה. דאריך — על פני כל אורך השדרה, וקצר כחוט. ומאי כסלע דקאמר — דאי מנכרפת לאורכו ומשום ליה עגול היה כסלע. במקום טיבורו — צעין כסלע. ראשי פרקים — ככל פרכי חוליותיה, ועלמות השוק והירך, צעין שיוז כסלע. כל העור כולו — כל היכא דמשתייר הוא כסלע — מעלה ארוכה, וחוזר כל עורה לקדמותו. חוץ מעור בית הפרסות — מן הארכובה ולמטה, דלא היו עור מפני שהוא רך. ואלו שעורותיהן כבשרן — לענין דמטמאין עורן כבשרן. אלמא לאו עור הוא, וקאשיז האי צהדייהו צ"העור והרוטב" (חולין קכב, ה). אל תקניטני — מאותה משנה. שבלשון יחיד אני שונה אותה כלומר, יחדלה היא ולא קיימין כוונתה, דרבי שמעון קמני לה, ופליגי עליה, דתנא קמא לא תנא אלא עור שמחת האליה לחודיה. קרנן שנשחט על מנת לאכול הימנו או להקטיר הימנו חוץ למקום אכילתו. פסול ואין בו כרת — לאוכל הימנו כהלכתו. ואם שחטו על מנת לאכול או להקטיר הימנו. חוץ לזמנו פיגול וחייבין עליו כרת — האוכל ממנו אפילו כהלכתו. ומקרא נפקא לן בפרק שני דזבחים (כח, ה). ועור שמחת הונן רך הוא, ונפסל קרנן במחשבת אכילתו כבשר. ועולה שכולה ליל לא פסלה מחשבת אכילה אלא מחשבת הקטירה. איבלים — כפר. עיכוס — כסמ"ך. עגל הרך — מפעם צ"העור והרוטב" (חולין קכב, ה): כל זמן שיונק, וכל שמנו חכמים — צ"העור והרוטב" (חולין קכב, ה) לגבי עורות כבשר.

תוספות

בלשון יחיד אני שונה אותה — שבמשנה עצמה היה שונה דברי רבי שמעון. אבל אין לפרש: משום דאתיא כיוחא, דמה בכך? האמר בפרק "החולין" (נבמות מב, ב): סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא — הלכה כסתם.

עיונים

שחומי שחורות, שאינו מצננת את המים כמו הלבנות (רש"י). ויש שפירשו שחומי — של נחשת שהיא כהה, לעומת חיורי — כלי חרס, שהוא לבן או בהיר (רש"י בשם מורי). **אי הורא בריא כשרה וכו'** כתב הר"ן (וכן הובא להלכה) כי בדיקה זו היא דווקא כשיש ספק בדבר, אבל אם דאי נבעתה בידי שמים — אין צורך בבדיקה, ומן הצד השני אם נבעתה בידי אדם — לא תועיל בדיקה. **ואם נשתייר בו כסלע כשרה** שעל ידי אותו שיוז — כולו מעלה ארוכה (רש"י). **ראשי פרקים** הרמב"ם פירש: ראשי איברים. וביטוי זה קיים בהלכות צרעת, ששנינו (נגעים פ"ז מ"ז) עשרים וארבעה ראשי אברים באדם: ראשי אצבעות ידים ורגלים, וראשי אזנים, וראש החוטם, וראש הגויה, וראשי הדידים שבאשה. ר' יהודה אומר אף של איש. ועניינו — כל המקומות הבלתיים ובדומה לכך פירש כאן רש"י.

אשכח הנהו דיכרי דצמיק ריאה דידהו [ומצא אילים שנשחטו ונמצא שצמקה הריאה שלהם]. **אתא שאיל בי מדרשא** [הלך ושאל בבית המדרש] כיצד יודעים אם נעשה הדבר בידי שמים. **אמר ליה [לר:] בקייטא** [בקיץ] **אייתי משיכילי חיורי** [הבא כלים לבנין]. **ומלינהו מיא קריורי** [ומלא אותם מים קרים]. **ואנחינהו** [והנח אותם] **את הריאות בתוכם מעת לעת** (עשרים וארבע שעות), **אי הדרן בריין** [אם הריאות חוזרות ומבריאות], **כלומר, מתרחבות — בידי שמים היא וכשרה, ואי [ואם] לא התרחבו — טרפה. בסיתוא** [בחורף]. **אייתי משיכילי שיהומי** [הבא כלים כהיים], **ומלינהו מיא פשוירי** [ומלא אותם מים פושרים]. **ואנחינהו** [והנח אותם] **את הריאות בתוכם מעת לעת, אי הדרא בריא** [אם חזרת ומבריאה] — **כשרה, ואי [ואם] לא — טרפה.**

די שנינו במשנה: הגלודה, שנפשט עורה — ר' מאיר מכשיר והכמים פוסלים. ובענין זה מביאים מה שתנו רבנן [שנו חכמים]: **הגלודה — ר' מאיר מכשיר, והכמים פוסלים.** **וכבר העיד אלעזר ספרא ויוחנן בן גודגא בפני חכמים על הגלודה שפסולה.** אמר ר' שמעון בן אלעזר: **חזר בו ר' מאיר.** ומתקשים: **מכלל הדברים אתה למד שלדעת ר' שמעון בן אלעזר פליג [ולק] ר' מאיר בתחילה בגלודה, אלא שחזר בו? והתניא [והרי שנויה ברייתא].** אמר ר' שמעון בן אלעזר: **לא נחלקו ר' מאיר וחכמים על הגלודה, שלדעת הכל היא פסולה.** וכבר העיד ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבשם (מוכר הבשמים) לפני ר' עקיבא בשם (בשם) רבי רפון על הגלודה שפסולה. **ואם נשתייר בו כסלע שלא נגלד העור — כשרה.** ומן הלשון "לא נחלקו" אתה למד שלא נחלקו כלל! אמר רב נחמן בר יצחק: **מאי [מה פירושו] "לא נחלקו"? כוונתו: אמנם נחלקו, אבל לא עמד ר' מאיר במחלוקתו, אלא חזר בו.**

ודנים במה שאמר מר [החכם] ברייתא: אם נשתייר בו כסלע — כשרה, ושואלים: היכא [היכן] אם נשתייר הוא מציל? אמר רב יהודה אמר שמואל: אם נשתייר כסלע על פני השדרה כולה, איבעיא להו [נשאלה להם] ללומדים: איך להבין את ההלכה הזו? האם הכוונה שנשתייר קטע דאריך וקטין [שהוא ארוך וצר], כעין רצועה דקה, דכי מצרף לה [שכאשר הוא מצרף אותה] הוי [הריה] בסך הכל כרוחב סלע, או דלמא [שמא] הכוונה ברוחב סלע על פני השדרה כולה? ומשיבים: תא שמע [בוא ושמע] ממה דפריש [שפירש] ר' נהוראי משמיה [משמו] של שמואל: **כרוחב כסלע על פני כל השדרה כולה. רבה בר בר חנה אמר: צריך להיות כסלע בראשי פרקים, בכל פרקי החוליות, וכן בפרקי עצמות השוק והירך. ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום ר' אלעזר בר' ינאי אמר: צריך להיות כסלע במקום טיבורו, במרכז הבטן. בעי [שאל] ר' ינאי בר' ישמעאל: **אם ניטל מקום טיבורו וכולו קיים, או ניטל מקום טיבורו וכולו קיים, מאי פסוליה?** [מה יהיה דינו?] **שאלה זו לא נפתרה ועל כן תיקו [תעמוד] במקומה.** אמר רב: **כל העור כולו, בכל מקום בגופה שנשתייר בו כסלע — מציל בגלודה, חוץ מעור בית הפרסות** בחלק התחתון של הרגל, שאינו נחשב כעור. **ור' יוחנן אמר: אפילו עור בית הפרסות נמי [נמ] מציל.** בענין זה מסופר, **בעא מיניה [שאל אותה] ר' אסי מר' יוחנן: עור בית הפרסות, מהו שיציל בגלודה? אמר ליה [לר:] מציל.** אמר ליה [לר:] **אמר ליה [לר:] מציל בגלודה, חוץ מעור בית הפרסות, מהו שיציל בגלודה כבשרו שלהם נחשב כעור לטמא טומאת נבלות** (שסתם עור אינו מטמא), **ובניהם מונים את עור בית הפרסות! אמר ליה [לר:] אל תקניטני, אל תקשה עלי ותצנני ממשנה זו, שבלשון יחיד אני שונה אותה, שדעת יחיד היא, שעור בית הפרסות דינו כבשר, וכפי שנאמר להלן בשם ר' שמעון, וחכמים חלוקים על כך, וסבורים שאין עור זה נחשב כבשר. דתניא [ששנויה ברייתא]: השוחט את העולה על מנת להקטיר מזות מעור של תחת האליה, וקרבן, ואולם אין בו כרת אם אכלו. ואם שחט כדי להקטיר עור זה חוץ לזמנו, למחרת — פגול, וחייבין עליו כרת על אכילתו, מפני שעור זה רך הוא, ודינו כבשר הקרבן, שמחשבה בו פוסלת. זו היא דעת חכמים. אלעזר בן יהודה איש איבלים אמר משום ר' יעקב, וכן היה ר' שמעון בן יהודה (איש) כפר עיכוס אומר משום ר' שמעון: אחד עור בית הפרסות, ואחד עור הראש של עגל הרך, ואחד עור של תחת האליה, וכל שמנו חכמים גבי טומאה, שאמר שאלו שעורותיהן כבשרן,****

ר' ינאי בר' ישמעאל: אם ניטל העור של מקום השדרה, וכל שאר העור כולו קיים, או ניטל מקום טיבורו וכולו קיים, או ניטל מקום טיבורו וכולו קיים, מאי פסוליה? [מה יהיה דינו?] **שאלה זו לא נפתרה ועל כן תיקו [תעמוד] במקומה.** אמר רב: **כל העור כולו, בכל מקום בגופה שנשתייר בו כסלע — מציל בגלודה, חוץ מעור בית הפרסות** בחלק התחתון של הרגל, שאינו נחשב כעור. **ור' יוחנן אמר: אפילו עור בית הפרסות נמי [נמ] מציל.** בענין זה מסופר, **בעא מיניה [שאל אותה] ר' אסי מר' יוחנן: עור בית הפרסות, מהו שיציל בגלודה? אמר ליה [לר:] מציל.** אמר ליה [לר:] **אמר ליה [לר:] מציל בגלודה, חוץ מעור בית הפרסות, מהו שיציל בגלודה כבשרו שלהם נחשב כעור לטמא טומאת נבלות** (שסתם עור אינו מטמא), **ובניהם מונים את עור בית הפרסות! אמר ליה [לר:] אל תקניטני, אל תקשה עלי ותצנני ממשנה זו, שבלשון יחיד אני שונה אותה, שדעת יחיד היא, שעור בית הפרסות דינו כבשר, וכפי שנאמר להלן בשם ר' שמעון, וחכמים חלוקים על כך, וסבורים שאין עור זה נחשב כבשר. דתניא [ששנויה ברייתא]: השוחט את העולה על מנת להקטיר מזות מעור של תחת האליה, וקרבן, ואולם אין בו כרת אם אכלו. ואם שחט כדי להקטיר עור זה חוץ לזמנו, למחרת — פגול, וחייבין עליו כרת על אכילתו, מפני שעור זה רך הוא, ודינו כבשר הקרבן, שמחשבה בו פוסלת. זו היא דעת חכמים. אלעזר בן יהודה איש איבלים אמר משום ר' יעקב, וכן היה ר' שמעון בן יהודה (איש) כפר עיכוס אומר משום ר' שמעון: אחד עור בית הפרסות, ואחד עור הראש של עגל הרך, ואחד עור של תחת האליה, וכל שמנו חכמים גבי טומאה, שאמר שאלו שעורותיהן כבשרן,**

בגון עורו של קרבן עולה, שאינו קרב אלא מתחלק לכהנים — אינו עושה פיגול ואינו פוסל. ואולם עור שתחת האליה, (ולדעת ר' שמעון — רשימה של עורות נוספים רבים), קרב יחד עם בשר העולה, ולכן כשחשב להקריבם חוץ לזמנו או חוץ למקומו המחשבה פוסלת את הקרבן.

אורח ההלכה בהמה צממקה ריאתה, ויש ספק האם מחמת אדם או מחמת שמים, אם היה זה בזמן הקור — מניחים אותה מעת לעת במים פושרים ובכלי שלא יתקררו בו המים במהרה; ואם בזמן החום — מניחים אותה במים צוננים ובכלי שהמים יישארו בו קרים. אם חזרה לברייתא — צמקה בידי שמים או בידי שאר בריות, וכשרה; ואם לא חזרה לברייתא — בידי אדם היא, וטרפה. וכתב רמ"א כי בזמן הזה אין אנו סומכים על בדיקתנו בכל דבר שצריך בדיקה, ומחמירים מספק, אך אם ידוע בבירור שהופחדה בידי שמים — אין להכשיר בלא בדיקה זו. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ח ה"י. שו"ע יו"ד לו, טו.)

הגלודה הגלודה, שנפשט עורה בין בידי אדם בין מחמת חולי — טרפה. ואם נשתייר מן העור רוחב סלע על פני כל השדרה, ורוחב סלע על הטבור, ורוחב סלע על ראשי אבריה — הרי זו מותרת. כשיטת כל האמוראים לחומרא. (רמב"ם שם פ"ט ה"ז. שו"ע יו"ד נט, א.)

ניטל מקום השדרה וכולו קיים וכו' ניטל העור ברוחב סלע מעל כל גבי השדרה, או מעל הטבור, או מעל ראש איברים, ושאר כל העור קיים — כשרה. ואף שנשארה השאלה בתיקו, וספק תורה להחמיר, בספק טריפות חולכים להקל, או שהקלו מפני שיש כאן ספק ספיקא (כסי, ע"יש). ויש שאסרו, ובדין ספק תורה להחמיר (ש"ך על פי רשבי"א ועוד). ומכל מקום, אם ניטל העור משלושתם ושאר כל העור קיים — טריפה (רמ"א). (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד נט, א.)

השוחט את העולה בכלל הדברים שאינם ראוים לא להקטיר ולא לאכילה, ואם חישב בהם מחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו אינו פוסל — עור הבהמה כולו, חוץ מעור האליה שהוא ראוי לאכילה. כסתם ברייתא, וכמשנה ובחים כ"ב. (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשין פ"ד ה"ז.)

גדרות

אתא שאיל בי מדרשא יש בכתי"ל: **ולא הוא ידע אי בידי אדם הוא אי בידי שמים הוא, אייתינהו לבי מדרשא.** **שיחומי** בכתי"מ ועוד: **שחומי.** **אי הדרא בריא כשרה** בכתי"מ: **אי הדרן בריין בידי שמים הוא וכשרה** ובעין זה במקורות. **וכבר העיד... על הגלודה שפסולה** בחלק מכתב"י: **וכבר העיד... לפני רבי משום רבי מאיר על הגלודה שפסולה.**

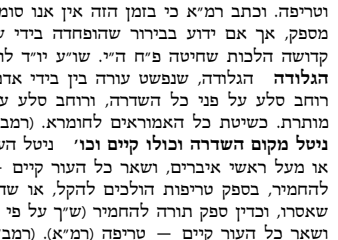
מכלל דרבי שמעון בן אלעזר פליג רבי מאיר בגלודה בכתי"מ ועוד נוסף: ומי פליג רבי מאיר בגלודה כלל. **רבה בר בר חנה אמר ראשי פרקים, רבי אלעזר בן אנטיגנוס... מקום טיבורו בכתי"מ וכן במקורות: רבי אלעזר בן אנטיגנוס... [במקום טיבורו, רבה בר בר חנה אמר [במקום] ראשי פרקים.**

ניטל מקום השדרה וכולו קיים מלים אלו חסרות בכתי"מ ובשי"מ: ניטל על פני כל השדרה וכולו קיים. **אמר ליה לימדתנו רבינו אלו שעורותיהן בכתי"מ ועוד: אמר ליה והלא לימדתנו רבינו ואלו שעורותיהן.** **מהו שיציל בגלודה בחלק מכתב"י: מציל [בגלודה] או אינו מציל.**

איש עיכוס בכתי"מ: בכתי"מ: איש כפר עכוס ויש בכתי"מ: איש כפר עכו. **עור של תחת האליה בכתי"מ ועוד: עור שתחת האליה.**

העולם

עור בית הפרסות

עור בית הפרסות לפי שתי הדעות: (1) דעת רב (2) דעת ר' חנינא. להלן קכב, א.